

Mirrors of Europe

Nagy-Britannia, avagy a Bickford-puzzle

KURKOV, Andrej
A halál és a pingvin
Athenaeum, 2004

Az elmúlt 25 évet azza töltöttem, hogy igyekeztem kirakni a „Nagy-Britannia” nevezetű kirakós játékot. Elég izgalmas időtöltés volt, de gyakorlatias emberként be kell látnom, hogy elég hiábavaló is, mivel abszolút kilátástalan, hogy valaha is sikerüljön teljesen kiraknom. Úgy tűnhet, hogy nem lehet túl nehéz összeszedni ennek a birodalmi szigetnek a darabjait. A birodalmi szigetek azonban – pontosabban a lakóik – ki vannak téve mindenfajta idioszinkráziáknak. És számomra ahhoz nem férhet kétség, hogy Nagy-Britannia minden birodalmi szigetek közül a leginkább idioszinkretikus. Ezért aztán míg egy földrajzi puzzle kirakása csak lehetőség kérdése, senki sem remélheti, hogy valaha is kirakhatja a hasonnevű, Nagy-Britannia nevet viselő lélektani puzzle-t. Mindazonáltal még ebben a befejezhetetlen formájában is végtelenül ámulatba ejtő és élvezetes foglalatosság.

Anyósom és az angol nemzeti jelleg

Nagy-Britannia iránti érdeklődésemet elég váratlanul az orosz nyelvbe is bekerült „Bickford’s rope” (a Bickford-féle gyújtózsínór) kifejezés keltette fel. Erre később még visszatérek. De előbb még az angol anyósomról szólnék néhány szót. Ő az az ember, aki nagymértékben formálta a Nagy-Britanniáról bennem kialakult képet. Jóval azelőtt kezdődött mindez, hogy feleségül vettem volna Elisabeth nevű lányát. 1988 áprilisában London ragyogó napsütéssel fogadott. Az öt nap után, ami ahhoz kellett, hogy átkeljek Európán és eljussak Nagy-Britanniába, Londonban találtam magam, a Waterloo pályaudvaron. Fogalmam sem volt, hogyan jutok el Walton-on-Thamesbe. Megláttam egy nyilvános telefonkészüléket az állomás falán, közelebb mentem, hogy szemrevételezzem, megpróbáljak réjónni, hogyan működik. Egy ismeretlen angol férfi, aki nyilván észrevette a zavaromat, azonnal a segítségemre sietett, feltárcsázta a kívánt számot, még a szükséges pénzméket is bedobta. Aztán segített megvenni a jegyet, és megvárta, hogy a megfelelő vonatra szálljak.

Jövendőbeli anyósom, Mrs. Olive Sharp, tartózkodó mosollyal és a következő szavakkal fogadott: „Ne higgye, hogy meg kell nősiennie csak azért, mert ilyen hosszú utat tett meg idáig. Szívesen van látva úgy húsz napra, aztán nyugodtan hazatérhet.” Ez volt az első találkozásom azzal, amit „angol nemzeti karakternek” lehet nevezni. Abban az időben a hidegháború még elevenen élt az angolok emlékezetében. Kémbotrányok sokkal nagyobb gyakorisággal törtek ki, mint mostanában. A varsói szerződés országaiból érkező „szürke öltönyös lovagok” léptek működésbe egyre másra az előkelő angol földön, intéztek el politikai

emigránsokat, és próbáltak beszervezni jövendő kormánytagokat vagy parlamenti képviselőket, még egyetemi éveik alatt, mielőtt még elkezdtek volna terveket szövögetni nagyszabású és jelentős jövőjükről. Igaz, hogy Angliában nem nehéz jövendő képviselők és kormánytagok nyomára akadni – mind ugyanazokba az iskolákba járnak, majd Oxfordban vagy Cambridge-ben élvezik a gondtalan diákéveket. Azt hiszem, abban az időben az angolok nagyrésze nem úgy tekintett a Szovjetunióra, mint százánál is több különböző nemzetiség lakta országra, hanem mint olyan államra, amelynek a lakosságát 250 millió kommunista teszi ki. Nem csoda, ha jövendő rokonaim közül néhányan eleinte kémnek tartottak, míg mások úgy néztek rám, mint olyasvalakire, aki csak azért vesz el egy angol nőt, hogy ne kelljen visszatérnie a kommunista Szovjetunióba. És bár a szovjet propaganda túlnyomó részét nevetségesnek találtam, mégis kezdtem úgy érezni, hogy bármelyik pillanatban beszervezhetnek a brit titkosszolgálatba. Sőt, jövendő feleségem nővére, aki egy olyan cégnek dolgozott, amely az angol honvédelmi minisztérium számára készített szerződéseket, kötelességszerűen jelentette a főnökeinek, hogy a családja látogatót fogadott a Szovjetunióból. Ennek következtében áthelyezték egy kevésbé „titkos” részleghez, majd később teljesen otthagya a céget és pályát módosított.

Jövendő anyósom lassacskán kezdett engem elfogadni. A brit középosztály jellegzetes képviselője volt, bár az ő esetében a „tipikus” mindössze azt jelentette, hogy jellemében az angol excentrikusság és kiszámíthatatlanság mély vallásossággal járt együtt.

A második világháború kitörésekor a vőlegénye felügyelte a légierőt egy katonai reptéren. Meghalt, amikor két átvirrasztott éjszaka után túl közel ment egy harci gép forgó propelleréhez. A 19 éves Olive Charles ekkor jelentkezett frontszolgálatra. Elvégzett egy teherautóvezetői tanfolyamot, és járművezetőként szolgált végig a háború alatt. Azt szokta mondogatni, hogy a kérésítése „mindenfajta jármű vezetésére kiterjedt, beleértve a tankot is”. És valóban, többször volt alkalmam egyszerre érezni félelmet és izgalmat a Ford Fiestájában ülve utasként, amit ő tényleg úgy vezetett, mint egy tankot, de legalábbis, mint egy terepjárót.

Lévén kissé szórakozott járművezető, egyszer rossz irányban hajtott fel az autópályára. Amikor észrevette, hogy minden autó feléje közeledik, dühös lett, és dudált rájuk újra meg újra. Én annyira hátra húzódtam az ülésemben, amennyire csak tudtam, balesetre számítva. De miután

mindennek elmondta a felénk száguldó kocsikat, és sikerült az utolsó pillanatban félrerántania a kormányt, hogy elkerüljön egy ütközést, rájött, hogy ő követte el a hibát. Lehajtott az útpadrára, keresztülment középen a záróvonalon, és besorolt a forgalomba a jobboldalon. Volt nagy fékcsikorgás, amikor egy autó majdnem belénk jött, de Olive sűrű bocsánatkérések közepette egyszerűen kiment a legszélső baloldali sávba és vezette tovább az autót, most már a jó irányban. Sokszor volt alkalmam megcsodálni, milyen nyugodt tudott lenni a volánnál. Talán innen ered az a szilárd meggyőződés, hogy a hidegvér megőrzésére való képesség az angolok megkülönböztető vonása. Egyszerűen olyan hűvösök és tartózkodóak, amilyen az angol klíma.

Bickford világa

Nem tudom elmondani, milyen hűvös és tartózkodó volt William Bickford bányamérnök, akinek a neve a Bickford-gyújtózsínór nevével került be az orosz nyelvbe. A Bickford-zsínór egy puska-porral töltött tubus a drót helyett, és arra való, hogy késleltesse a dinamit berobbanását. A Bickford-gyújtózsínór feltalálójára iránti érdeklődésem a '70-es évek végére nyúlik vissza. Igazság szerint annyira lenyűgözött ez a titokzatos angol, hogy négy évet töltöttem egy *Bickford világa* címet viselő regény megírásával, amit 1989-ben fejeztem be. De már jóval ezelőtt arról faggattam az egyetemünkre érkező első cserediákcsoport tagjait, hogy ismerik-e ennek a híres bányamérnöknek a nevét. Kiderült, hogy egyikük sem hallott róla, és még a Bickford-zsínór kifejezés sem talált náluk semmiféle visszhangra. Valójában ez a kifejezés nem is létezik angolul.

Az Egyesült Királyságba tett első látogatásom során a British Library-ben találtam magam. Furcsa kérésmentől felvillanyozva a könyvtári személyzet beengedett a szabadalmi részlegbe, és segített nekem abban, hogy felfedezzem William Bickford mérnöki zsenialitását, azét a féfüút, akinek számos találmány fűződik a nevéhez, beleértve a már említett gyújtózsínórt, amit Nagy-Britanniában egyszerűen „biztonsági keverékként” ismernek. Kellemetlen meglepetésként ért az a körülmény, hogy Bickford gyakorlatilag ismeretlen a honfitársai körében. Kishíján arra a következtetésre kellett jutnom, hogy manapság az angolokat jobban érdeklik a futballisták meg a popsztárok, mint a mérnökök és gyáriparosok, akik olyannyira öregbítették Nagy-Britannia hírnevét. De aztán, 2002-ben az angolok helyrehozták a dolgot, amikor a 100 legnagyobb hatású britről szavaztak. Isambard Kingdom Brunel lett a második,

mindjárt Winston Churchill után. William Bickford sajnos nem jutott fel a legjobb százbá. Azt gyanítom, hogy azért nem, mert az angolok szeretik a hídjaikat, és Bickford gyűjtőzinórja hidak ezreinek a felrobbantásában segédkezett Európa-szerte a második világháború alatt.

Cornwall bányái, kalózái és süteményei

2012 nyarán Cornwallban találtam magam, ennek az esszének az írása közben.

A Londonból Penzance-ba való ötórás utazás egy ponton kezdett olyan lenni, mint valami utazás a múltba. Penzance-ban a számtalan sok ismeretlen zászló ejtett ámulatba, kalózokat idéző fekete alapon fehér kereszttel. A zászlók ki voltak tűzve mindenfelé, az előkertekben felállított zászlórudakra és az ablakok fölé is. Cornwall zászlaját St. Piran zászlajaként is ismerik a 6. századi cornwalli apát után. Állítólag ő volt az első, aki fölfedezte a cornwalli ónlelőhelyeket, és maga a zászló is az apát képzeletének terméke, amit a fehérre olvadt ón látványa inspirált, amint kicsordult a fekete ércből a kemencében.

Ezek szerint a cornwalli apátok már a hatodik században is mérnökök voltak! Nem azért mondom, de a történelemtények tanúsága szerint Cornwall lakossága a Franciaországból a tengeren átkelve betelepülő bretonok közül került ki. Ami azt jelenti, hogy Cornwall mai lakosai, legalább is az őshonosak, könnyen megkülönböztethetők az „átlag” angoloktól. És élvezik, hogy különböznek. Mindig is különböztek, mint a süteményük, ami mindmáig közkedvelt egész Angliában és *Cornish pasty* néven ismeretes. Cornwall másról is híres volt sokáig – a cornwalli kalózokról, akiket úgy szoktak ábrázolni a meséskönyvekben és a Cornish sütik hirdetéseiben, mint gonosz, rémisztő, vérszomjas teremtményeket. A kalózok korni nyelven beszéltek, ami közelebb állt a breton, mint az angol nyelvhez. Penzance-tól nem messze, három mérföldnyire északra a part mentén, a St. Michael szigeten, amely apály idején minden nap a szárazföld részévé válik, áll egy kastély, amely a St. Aubynok ősi Cornish családjának birtoka.

Története során Cornwall megtapasztalhatott egy valódi ipari felvirágzást úgy 200 évvel ezelőtt, amikor az egész félszigeten megkezdték a földalatti ónlelőhelyek kiaknázását. Manapság, amikor

busszal utazik az ember, mindenfelé láthatja apró, már nem működő ónkitermelő gyárak magas téglakéményeit a dombtetőkön magasodni az út mindkét oldalán. Lelkes helybeliek a fennmaradt bányák egy részéből ipari múzeumot csináltak. Megálltam az egyiknél, a Poldark bányánál. Egy Angliában már rég elfeledett tévésorozat készített arra, hogy éppen oda menjek, amit a gyerekeimmel néztünk évekkkel ezelőtt. Ez a *Poldark* címet viselő sorozat egy hasonló nevű cornwalli arisztokrata család története, akik egy ónbányát működtettek. A sorozat a helyi notabilitások és London közötti bonyolult viszonyokat is tükrözi.

Manapság London turisták sokaságával árasztja el Cornwallt. Cornwall pedig ezt a Cornish pasty nevű süteménnyel illetve ennek a receptjével honorálja. A londoniak kiváltképpen kedvelik St. Ives tengerparti üdülőhelyét, egy olyan helyet, amely még a legromdább időben is képes romantikus érzelmi hullámokat kelteni az odalátogatókban. És ha véletlenségből még a nap is ki talál sütni, akkor csak a partra kiúszó fókák látványa jelzi, hogy nem a Côte d’Azur-on vagyunk, hanem annál sokkal feljebb északon.

Cornwallnak is megvan a maga kimondottan a turisták kedvéért kialakított zsákutcája. Úgy hívják *Land’s End* (a Föld Legvége). Ez Cornwall legnyugatibb pontja. A Penzance-ból St.Ives-re tartó busz meg szokott itt állni, és ha a kíváncsi utazó itt kiszáll a buszból, hogy megnézzze, milyen érzés a Föld legvégén állni, akkor csapdába kerül. Ez a csapda nem különösebben veszélyes. Mindössze annyiban, amennyiben a következő busz csak két óra múlva jön, és a Föld legvégén és a végtelen óceánon kívül abszolút semmi nincs itt leszámítva egy kis szállodát és néhány vendéglőt.

Annak a 300 buszjáratnak a buszai, amelyek odamennek és aztán folytatják útjukat a tengerparton St. Ives felé, mindig nyitott tetejű emeletes buszok. Amint elered az eső, a turisták behúzódnak az alsó szintre, és a busz kezd olyaná válni, mint egy közönséges angol kocsmá, ahol könnyű megkülönböztetni a turistákat a helybeliektől. A helybeliek mindig hallgatagok és magukba merülnek, nemigen néznek ki az ablakon. A turisták éppen ellenkezőleg. Amint elhagytuk St. Ives-t, felfigyeltem egy Tuckingmill feliratú útjelző táblára. Ismertem ennek a településnek a nevét,

de valamilyen rejtélyes okból harminc évvel ezelőtt azt hittem, hogy Tuckingmill Devonban van. Tuckingmill az a falu, ahol az én hős szeretett angol mérnököm, William Bickford 1774-ben született. A portréja ki van téve a szomszéd város, Halston néprajzi múzeumában. De ezen a portrén kívül a múzeumban Bickforddal kapcsolatban nincs semmi. Még egy szál Bickford-féle gyűjtőzinór se!

Hurrá, nyaralunk! – Wales, Margate

William Bickford kora óta Nagy-Britannia gazdagsága sok felfelé és lefelé tartó szakaszon van túl, és minden gazdasági hanyatlás jóval erőteljesebben érinti a távoleső területeket, mint London. Az olyan proletár, bányász „perifériák”, amilyen Cornwall és Wales, minden egyes hanyatlással elvesztették népességük egy részét, amely elvándorolt Londonba vagy ki, Amerikába. Egyes helyekről eltűnt maga a „proletár szellem” is, és múzeumi kiállítási tárggyá változott. Csak kevés helyen maradt meg, például Wales-ben. Aberystwyth városa körül elszórva a tengerparton lakókocsiparkok sokasága található. Wales szerényebb lakóinak körében hosszú ideje népszerű az ilyen parkokban való nyaralás. A nyaralók minden este összegyűlnek a lakókocsiparkok társas klubjaiban sörözni és bingót játszani. Egész családok nagymamástul, nagypapástul unokáikig ülik körül az asztalokat és figyelik a kikiáltót, aki humorosnak szánt fordulatokkal fűszerezve teszi közzé a forgódobból kihúzott számokat: „Két kövér hölgy – nyolcvannyolc, kettő – egy magányos kiskacsa, kilencvenkilenc – egyhíján...”

Majdnem az egész angol és skót partvidék ilyen lakókocsiparkokkal van tele. A munkáscsaládok számára ez a nyaralás bevett módja. A közép-„nem-munkás” – osztályok valamikor a kenti Margate-re jártak nyaralni. Mintegy száz évvel ezelőtt ez a partmenti város Londontól nem messze olyan népszerű volt, hogy több mint háromszáz szálloda állt a nyaralni vágyók rendelkezésére. Margate mára sajnos a lelehangolobb városok egyike Nagy-Britanniában. A főutcán az üzletek fele be van zárva. És a valamikor népszerű szállodák éjszakai szállásokká alakultak kelet-európai bevándorlók számára, és szükségglakásokká más megyékből ideküldött munkanélküliek számára,

FISCHER, JUDIT: GYÜRMA SZÁLLÍTÓ, SÜTISZAGGATÓ

